

De onderwijsdeelname van kinderen van woonwagenbewoners in België

Bevraging en aanbevelingen – december 2017

De onderwijsdeelname van kinderen van woonwagenbewoners in België

Inhoudsopgave

1. WOONWAGENBEWONERS	3
2. WOONWAGENBEWONERS EN ONDERWIJS	3
3. BEVRAGING ONDERWIJSDEELNAME	4
3.1. GEMEENTELIJKE RESIDENTIËLE WOONWAGENTERREINEN.....	4
3.2. PRIVÉTERREINEN	7
3.3. DOORTREKKERSTERREINEN	8
4. CONCLUSIES	12
4.1. RECHT OP ONDERWIJS EN WOONSITUATIE ALS FACTOR	12
4.2. DIVERSITEIT BINNEN DE GROEP WOONWAGENBEWONERS	12
4.3. NOOD AAN KENNIS EN EXPERTISE	13
5. AANBEVELINGEN	13
<i>Ontwikkel een inclusief onderwijsaanbod voor kinderen van woonwagenbewoners</i>	13
<i>Verbeter de woonsituatie van woonwagenbewoners</i>	14
<i>Investeer in onderzoek, expertiseontwikkeling en -deling</i>	15
6. CONTACT UNIA	15

1. Woonwagengewoners

Woonwagengewoners vormen geen homogene groep, er zijn grote verschillen tussen subgroepen en individuen. Wat ze gemeen hebben is een nomadische identiteit en dat ze traditioneel maar niet noodzakelijk nog altijd, in een woonwagen wonen.

Woonwagengewoners noemen zichzelf Voyageur, Manoesj of Rom. Voyageurs zijn onderdeel van de autochtone bevolking die begonnen rondtrekken uit economische overweging en er reizende beroepen op na hielden. Manoesjen zijn van Indische afkomst en verblijven vanaf de 15^e eeuw in België. Rom zijn ook van Indische afkomst maar hun migratie naar ons land dateert vanaf halverwege de 19^e eeuw.¹ Woonwagengewoners worden onderscheiden van Roma, die vooral vanaf de val van de Berlijnse muur hun wegvonden naar België. Deze Roma delen hun Indische afkomst met de Rom en Manoesjen. De afbakening in (sub)groepen doet in de realiteit vaak geforceerd aan omdat er ook tal van “gemengde” huwelijken plaatsvinden: Rom en Manoesj, Rom en Roma, en in mindere mate Voyageur met Manoesj.

Er zijn geen exacte cijfers van het aantal woonwagengewoners. We weten dus alleen bij benadering hoeveel woonwagengewoners er in België verblijven of rondtrekken.²

Woonwagengewoners wonen divers. Sommige leiden een voornamelijk sedentair bestaan en leven op residentiële terreinen (gemeentelijk of privé). Rondtrekken doen ze voornamelijk in de zomer in het kader van familiebijeenkomsten of pelgrimages. Er zijn ook woonwagengewoners die nog steeds voortdurend rondtrekken, zij verblijven steeds voor een korte periode op gemeentelijke doortrekkersterreinen, campings of pleisterplaatsen. Een deel woont door een gebrek aan residentiële plaatsen in huizen.³

2. Woonwagengewoners en onderwijs

Over de onderwijsdeelname of scholingsgraad van woonwagengewoners bestaan amper gegevens. De schaarse studies die over dit onderwerp gevoerd zijn in België, stellen vast dat onderwijsdeelname een serieuze uitdaging is.⁴ Internationale rapporten spreken voor België over specifieke patronen van segregatie, het gaat dan bijvoorbeeld over een oververtegenwoordiging in het buitengewoon onderwijs.⁵

¹ Agentschap binnenlands Bestuur, *Wonen op Wielen*, 2010

² European Commission, *The European Union and Roma*, Factsheet Belgium, 2014 spreekt over 9250 woonwagengewoners. 7 op de 10 daarvan zou volgens schattingen Voyageur zijn.

³ In 2012 oordeelde het Europees Comité voor de Sociale Rechten (ECSR) dat België het Europees Sociaal Handvest overtreedt met het (door de regio's) gevoerde beleid voor woonwagengewoners. De inbreuk betrof onder andere het gebrek aan residentiële standplaatsen en de onvoldoende inspanningen van de overheid om dit probleem aan te pakken: FIDH v. Belgium, Complaint No. 62/2010

⁴ Bv ICEM-werkgroep emancipatiebeleid naar woonwagengewoners – onderwijs, 2003 en het HIVA-onderzoek dat de basis vormt van het Vlaams Strategisch Plan woonwagengewoners 2012 -2015

⁵ European Commission, *Roma and the enforcement of anti-discrimination law*, 2017

Het Nederlandstalige onderwijs hanteerde in het verleden een categoriale aanpak ten aanzien van woonwagenbewoners. Het gelijke onderwijskansendecreet maakte daaraan gedeeltelijk een einde maar een aantal categoriale elementen blijven aanwezig. Bijvoorbeeld de attesten voor trekkende bevolking die het mogelijk maken voor scholen om 1,5 equivalent financiering te krijgen voor kinderen uit deze doelgroep.⁶ Het Franstalige onderwijs hanteerde nooit een specifieke aanpak, wat het gebrek aan gegevens over deze groep verklaart.

Onderwijsdeelname van kinderen van woonwagenbewoners staat prominent op de Europese agenda. Zo is onderwijs één van de aandachtspunten binnen het Roma framework van de Europese Unie.⁷ Het is binnen dit kader dat ook België een Nationale Roma Strategie ontwikkelde. Deze strategie dateert ondertussen van 2012.

Ook de Raad van Europa heeft specifieke aandacht voor onderwijsdeelname van kinderen van woonwagenbewoners.⁸ Het rapport van de Human Right Commissioner van de Raad van Europa, Nils Muižnieks, over zijn bezoek aan België in 2015 besteedt specifiek aandacht aan de problematische schooldeelname van woonwagenbewoners.⁹

3. Bevraging onderwijsdeelname

Unia voerde zelf een bevraging uit om zicht te krijgen op de onderwijsdeelname van kinderen van woonwagenbewoners. De bevraging was gericht op intermediairs¹⁰. Om een beter zicht te krijgen op het verhaal achter de cijfers organiseerde Unia ook een focusgroep¹¹. Hieronder presenteren we de resultaten per woonsituatie: gemeentelijke residentiële terreinen, privéterreinen en doortrekkersterreinen. Over woonwagenbewoners die in huizen wonen, presenteren we geen gegevens.¹²

3.1. Gemeentelijke residentiële woonwagenterreinen

Gemeentelijke residentiële terreinen komen enkel in Vlaanderen voor wat een gevolg is van een gericht woonbeleid.

⁶ Omzendbrief BaO/2006/04 van 09/10/2006

⁷ http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma/index_en.htm

⁸ Recommendation CM/Rec(2009)4 on the education of Roma and Travellers in Europe

⁹ Report by Nils Muižnieks following his visit to Belgium, 2016 p.28

¹⁰ Gemeentelijke verantwoordelijken van residentiële terreinen of doortrekkersterreinen, In-Gent, Foyer vzw, Centre de Médiation des Gens du Voyage et des Roms en Wallonie (CMGV).

¹¹ Met het Minderhedenforum, Agentschap Integratie en Inburgering en het Kinderrechtencommissariaat.

¹² Dit bleek binnen het opzet van de bevraging niet realiseerbaar. Er zijn quasi geen gegevens over deze groep of hun aandeel. Uit onderzoek bleek 66% van de gezinnen van woonwagenbewoners in Oost-Vlaanderen in een huis (huis, appartement, chalet) te verblijven. Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen, *Woonwagenbewoners tellen (we) mee*, 2014

In totaal zijn er in Vlaanderen 30 gemeentelijke residentiële woonwagenterreinen.¹³ We stuurden een enquête naar de beheerders de gemeentelijke woonwagenterreinen. We kregen antwoord van 16 terreinen, bruikbare input verzamelden we van 11 terreinen.¹⁴

De vragenlijst die we verstuurd was relatief gedetailleerd en het valt op dat de informatie die we via de terreinverantwoordelijken verkregen zeer afhankelijk is van hoe de lokale opvolging en ondersteuning van het woonwagenterrein gebeurt. Sommige gemeenten hebben geen of fragmentarische informatie over hoeveel kinderen er op het terrein aanwezig zijn, laat staan of deze kinderen voldoen aan de leerplicht.

De totale populatie op de 11 terreinen

	Rom	Manoesj	Voyageur	Totaal
18 +	122	67	255	444
0 – 18	97	30	99	226
Totaal	219	97	354	670

Kinderen op de 11 terreinen

	Rom	Manoesj	Voyageur	Totaal
2,5 -5	15	5	28	48
6 - 18	63	16	63	142
Totaal	78	21	91	190

In totaal verzamelden we informatie over 444 volwassenen en 226 kinderen (0-18 jaar). De groep van kinderen werd verder gedifferentieerd om een onderscheid te kunnen maken tussen kleuters en leerplichtige kinderen. Deze bespreken we hieronder in detail. Voor de groep Manoesj verzamelden we te weinig cijfers om er conclusies aan te kunnen verbinden. Deze cijfers vormen bovendien geen representatief beeld van de populatie woonwagengebouwen in Vlaanderen, noch op de gemeentelijke residentiële terreinen, noch in het algemeen.¹⁵

Kleuterparticipatie

	Rom	Manoesj	Voyageur	Totaal
Kleuters (2,5 -5)	15	5	28	48
Naar school	6	5	22	33

In totaal verzamelden we informatie over 48 kleuters (2,5 – 5). Uit de cijfers blijkt duidelijk dat kleuterparticipatie een uitdaging blijft voor kinderen van woonwagengebouwen. Van de 48 kleuters, gaan er 33 naar school. We hebben geen zicht in hoeverre deze kinderen regelmatig naar school gaan.

¹³ Volgens advies 2015/09 van de Vlaamse Woonraad waren er op 15 oktober 2015 30 residentiële terreinen met in totaal 481 standplaatsen.

¹⁴ Deurne, Wilrijk, Bilzen, Gent, Heist-op-den-Berg , Herentals, Leuven, Maaseik, Mortsel , Sint-Katelijne-Waver en Wetteren

¹⁵ Naar schatting bestaat 7 op de 10 van de totale groep woonwagengebouwen uit Voyageurs. De verhouding tussen aantal volwassenen kan bovendien niet gebruikt worden om een zicht te krijgen op gezinsgrootte omdat naast ouders zowel grootouders als alleenstaanden en kinderloze koppels in de cijfers vertegenwoordigd zijn.

De cijfers bevestigen ook het verschil tussen de **kleuterparticipatie** van de Rom en Voyageurs. De uitdaging bij Rom is het grootst: er zijn meer Rom kleuters die niet naar school gaan (9) dan wel (6). Kleuters van Rom gaan over het algemeen pas vanaf 4 jaar naar school, niet zelden pas als ze schoolplichtig worden. Deze gegevens bevestigen de bevindingen uit eerder onderzoek.¹⁶

Lager en secundair

	Rom	Manoesj	Voyageur	Totaal
Leerplichtig (6 - 18)	63	16	63	142
Lager regulier	15	2	17	34
Lager buitengewoon	22	1	5	28
Secundair	13	8	11	32

Voor de leerplichtige kinderen (6 – 18j) verzamelden we gegevens van 142 kinderen. Opvallend bij de antwoorden is dat de kennis over schooldeelname zeker niet volledig is voor het lager onderwijs, maar in de meeste gevallen fragmentarisch wordt als het over secundair onderwijs gaat.

Schoolse vertraging komt vaak voor. Bovendien hebben de terreinverantwoordelijke meestal geen zicht op de geboortedatum van de kinderen op het terrein. De combinatie van deze twee factoren zorgt er voor dat de informatie over schooldeelname aan lager en secundair onderwijs partieel is.

Wat de onderwijsdeelname aan lager onderwijs betreft kunnen we op basis van de cijfers niet exact zeggen hoeveel kinderen geen school lopen. De meeste kinderen zijn in het lager meestal ingeschreven in een school. Onwettige afwezigheden komen vaak voor, meer bij Rom dan bij Voyageurs.

Opmerkelijk is het aandeel van kinderen dat **buitengewoon onderwijs** geniet. De cijfers geven aan dat 34 kinderen naar het reguliere lagere onderwijs gaan en 28 naar het buitengewoon onderwijs. Dat is een zeer groot en duidelijk disproportioneel aandeel als we dat vergelijken met de algemene onderwijscijfers. Wat hier ook opvalt is het verschil tussen Rom en Voyageurs. Er zijn meer Rom in het buitengewoon lager onderwijs (22 kinderen) dan in het reguliere onderwijs (15 kinderen).

De oververtegenwoordiging van Rom in het buitengewoon onderwijs is problematisch en illustreert hoe moeilijk het reguliere onderwijs deze groep bereikt.¹⁷

Als gedeeltelijke verklaring voor deze buitensporige oververtegenwoordiging in het buitengewoon onderwijs wees de focusgroep op de culturele en sociale bias in de testing van kinderen door het CLB. Kinderen worden daardoor niet ingeschat op hun leerpotentieel maar op hun aanwezige schoolse vaardigheden. Het reguliere onderwijs is niet voorzien op leerlingen die in een context opgroeien waarin niet in hoge mate ingezet wordt op competenties en kennis die door scholen als een basisniveau beschouwd worden.

¹⁶ Bv. het HIVA-Ku Leuven onderzoek stelde vast dat deelname aan het kleuteronderwijs van Rom-kinderen met 58% veel lager was dan bij kleuters van Voyageurs (90%) en Manoesjen (93%).

¹⁷ Commissioner for Human Rights, COE, *Fighting school segregation in Europe through inclusive education*, 2017

Daarnaast speelt ook de rol van bekendheid van het buitengewoon onderwijs soms een rol, zowel bij het doorverwijzen als bij de verwachtingen van ouders. Ook het busvervoer wordt daar in enkele gevallen naar voor geschoven als een van de verklarende factoren.¹⁸

Volgens de terreintoezichers is er door de toepassing van het recente M-decreet wel een kentering merkbaar in de doorverwijzing naar het buitengewoon onderwijs. Aanzienlijk minder kinderen zouden doorverwezen worden.

Wat de onderwijsdeelname aan het secundair onderwijs betreft zeggen de cijfers waarschijnlijk meer over de kennis van de terreinverantwoordelijken dan over de reële onderwijsdeelname. De geringe cijfers geven aan dat naast deeltijds leren en werken, Rom eerder in het buitengewoon secundair zitten en Voyageurs eerder in het beroepsonderwijs.

Vroegtijdig de school verlaten komt veelvuldig voor. Vanaf 13 – 14 jaar haken veel jongeren af. Anderen stoppen als ze 18 jaar zijn zonder hun diploma te halen. Deze tendens is sterker bij Rom dan bij Voyageurs.

Ondanks het feit dat de uitdaging blijft, stelt de focusgroep op de terreinen een bescheiden vooruitgang vast in vergelijking met het verleden. De inzet vanop lokaal niveau werpt dus wel degelijk haar vruchten af. Voor Voyageurs zijn er belangrijke stappen gezet. Voor Rom is de vooruitgang minder uitgesproken. Verschillende respondenten geven wel aan dat in tegenstelling tot de vorige generatie de huidige generatie van kinderen van Rom op zijn minst zal kunnen lezen en schrijven op een basisniveau.

3.2. Privéterreinen

Op dit moment zijn er 3 woonwagenterreinen met kinderen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Er is nog een terrein dat verkocht is, maar waar nog enkele caravans achtergebleven zijn in afwachting van definitief vertrek. In 2013 waren er nog 7 terreinen met kinderen.

Tot 2012 waren kinderen van woonwagenbewoners ingeschreven in de Regenboogschool in Molenbeek. Gedurende 25 jaar zaten er 250 kinderen van woonwagenbewoners op de schoolbanken. De vzw Rom Integratie verzekerde het vervoer met een speciaal busje. De leerkrachten, de zorgcoördinator en het CLB bezochten regelmatig de terreinen. In de school ontwikkelde zich een specifieke expertise in het werken met Rom-leerlingen.¹⁹

Uit een bevraging naar de onderwijssituatie in maart 2013 door de Foyer blijkt dat het stopzetten van dit project voor de onderwijsdeelname van kinderen van woonwagenbewoners dramatisch was.²⁰ Na

¹⁸ Kinderen hebben in het buitengewoon onderwijs recht op leerlingenvervoer als ze de dichtstbijzijnde school kiezen.

¹⁹ Linten, J., *Brusselse Roms onderweg naar school ?*, vzw Rom-integratie, 2012

²⁰ De Foyer vzw, *Jaarverslag 2013*

het doorknippen van de band met de Regenboogschool die gedurende twee generaties opgebouwd was, vond men geen alternatief om kinderen even succesvol bij het onderwijs te betrekken.

Sinds 2013 kwam onderwijsdeelname verder onder druk te staan. Voornamelijk door het sluiten van terreinen (van 7 naar 3) waardoor woonwagenfamilies gedwongen werden rond te trekken en in zeer precare omstandigheden terecht kwamen.

Van de kinderen van Rom-families die momenteel op de resterende woonwagenterreinen in Brussel wonen, zijn er bij de Foyer geen gekend die nog naar school gaan. Bij de Manoesj-families in Anderlecht zijn er wel meerdere die school lopen. De Foyer heeft geen enkele weet van jongeren op de terreinen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die een secundaire school vervolmaakten.

Verder zijn er geen initiatieven bekend rond onderwijs voor kinderen van woonwagenbewoners in Brussel. Lokale actoren (gemeenten, OCMW's, ...) zijn niet aanwezig op de terreinen en hebben weinig tot geen contact met de woonwagenbewoners.

De meeste terreinen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bevinden zich in een onzekere situatie: geen bouwvergunning, enkel getolereerd, voortdurende mogelijkheid van verdrijving. Deze reële bedreiging van hun woonsituatie zorgt voor een versterking van het wantrouwen in de maatschappij en heeft daardoor een direct en indirect nadelige invloed op de onderwijsdeelname.

Ook in Vlaanderen en Wallonië zijn er een niet te verwaarlozen aantal privéterreinen. Informatie over hoeveel terreinen er juist zijn, samenstelling van de bewoners of onderwijsdeelname van de kinderen is gedateerd en wordt niet geactualiseerd.²¹ De problematiek rond onzekere woonsituatie en de bijna onbestaande onderwijsdeelname is ook in Vlaanderen en Wallonië aanwezig.²²

3.3. Doortrekkersterreinen

Voor de doortrekkersterreinen in Vlaanderen maakte het doortrekkersterrein Gent (Stad Gent en In-Gent) een overzicht van het aantal geregistreerde kinderen voor het jaar 2016 op alle Vlaamse doortrekkersterreinen: Gent, Kortrijk, Huizingen, Asse (open sinds november 2016) en Antwerpen (gesloten sinds december 2016).

Families bezoeken deze terreinen soms meermaals en het gebeurt zeer vaak dat families in een jaar verschillende terreinen aandoen. Daarom haalde IN-Gent alle dubbels uit de gegevens. Het is de eerste keer dat deze oefening gemaakt werd. Omwille van de grote verschillen in registratie tussen de terreinen en het ontbreken van bepaalde gegevens leveren deze cijfers wel een indicatie maar

²¹ Startnota: Onderwijs aan Rom, Kruispunt Migratie – Integratie vzw 2013: Anderlecht, Asse, Beersel, Boortmeerbeek, Bornem, Brussel, Erpe- Mere, Halle, Heist o/d Berg, Kampenhout, Puurs, Roosdaal, Rotselaar Sint-Pieters-Leeuw, Vilvoorde, Willebroek, Wommelgem. Volgens een schatting van het Agentschap Integratie en Inburgering die dateert van maart 2017 maar op basis van oudere gegevens gaat het over 206 gezinnen in Vlaanderen en Brussel. Voor Wallonië vonden we geen informatie.

²² *Knelpuntennota, Kinderen van woonwagenbewoners : kinderrechten op de tocht, Kinderrechtencommissariaat, 2014*

geen volledig of exact beeld van de woonwagengedwongen bewoners die gebruik maakten van de doortrekkersterreinen in Vlaanderen. Ook al zijn de gegevens nog partieel en beperkt en is de groep rondtrekkende woonwagengedwongen bewoners een stuk groter dan de groepen die gebruik maken van de publieke doortrekkersterreinen, toch geven deze cijfers ons voor de eerste keer een blik op een groep waarover zeer weinig gegevens en kennis beschikbaar zijn.

In 2016 verbleven er minstens 256 rondtrekkende gezinnen op één of meerdere doortrekkersterreinen in Vlaanderen. In totaal werden er 1080 personen geregistreerd, waaronder 509 kinderen.

Er werden 259 kinderen geregistreerd op leeftijd. Dit is zeker niet het totale aantal van kinderen omdat de registratie tot nu toe zich op de meeste terreinen voornamelijk richtte op de referentiepersoon van het gezin en in mindere mate op partners en kinderen. Uit de analyse van de gegevens beschikbaar voor 2016 blijkt dat van 250 kinderen geen leeftijd geregistreerd werd. De analyse van de registratiegegevens wijst uit dat dit allemaal kinderen zijn, op misschien enkele uitzonderingen na.

Dat brengt het totaal van kinderen op 509. Omdat kinderen op dit moment niet consequent geregistreerd worden, kunnen we zonder twijfel stellen dat dit cijfer een onderschatting is. Voor 259 kinderen werd de leeftijd en meestal ook het geslacht genoteerd. Die kunnen we dus onderbrengen in een leeftijdscategorie en opsplitsen naar geslacht.

	M	V	?	Totaal
0 – 3 jaar	21	20	8	49
4 – 12 jaar	67	59	7	133
13 – 18 jaar	39	37	1	77
				259

We kunnen dus stellen dat er minstens 509 kinderen in Vlaanderen verbleven waarvan we weten dat deze geen aansluiting vinden bij het reguliere schoolsysteem. Uit de bevraging van de terreinverantwoordelijken blijkt immers duidelijk dat geen van deze kinderen in Vlaanderen naar school gaan. Vanuit het perspectief van het recht van kinderen op onderwijs is dat een zeer problematische situatie.

Er zijn een aantal belangrijke vragen in het kader van dit recht op onderwijs, maar ook vanuit het oogpunt van de leerplicht. In België geldt de leerplicht immers van 6 tot 18 jaar en deze geldt vanaf 60 dagen verblijf op het grondgebied.

Hoe lang verblijven deze doortrekkers in de Vlaamse regio? Zijn ze gewoon op doorreis of verblijven ze langer in dezelfde regio? Zonder deze informatie is het heel moeilijk om na te denken over een manier om deze kinderen onderwijs te laten lopen. Maar het is ook belangrijk in functie van leerplicht, na 60 dagen zijn kinderen in principe leerplichtig.

Op deze vragen geeft het overzicht geen afdoend antwoord. Er zijn wel een aantal tendensen die interessante elementen bevatten:

Er is een toenemende verlenging van het zogenaamde “trekseizoen” bij woonwagenbewoners die uit het buitenland komen (voornamelijk Frankrijk en Ierland). Terwijl vroeger de periode van mei tot september gold, is dat nu eerder van maart (of zelfs februari) tot november.²³

Voor woonwagenbewoners met Belgische nationaliteit is er een tendens naar semi-sedentarisatie of op zijn minst het verkleinen van de regio waarbinnen rondgetrokken wordt. Meermaals verblijven op hetzelfde doortreksterrein, meerdere doortreksterreinen in Vlaanderen aandoen, dit afwisselen met verblijf op campings en privé terreinen, uitwijken naar bv. Brussel of Wallonië maar niet al te ver tenzij voor familiebezoeken of bedevaarten. Daarom verblijven rondtrekkenden steeds langer in dezelfde regio - maar daarom niet altijd op de officiële terreinen.

Andere vragen hebben te maken met taal. Het onderwijs in Vlaanderen is immers Nederlandstalig. Ook hier hebben we geen exacte gegevens. We kunnen wel kijken naar de nationaliteit. Dat kan iets zeggen over taal.

Van het totaal van 1080 personen werd van 601 personen de nationaliteit geregistreerd. Dit zijn voornamelijk volwassenen omdat van de kinderen tot nu toe zelden de nationaliteit geregistreerd werd. Dit levert volgende verdeling op voor wat 2016 betreft; een verdeling die we ook kunnen doortrekken naar de kinderen.

Nationaliteit van doortrekkers die verbleven op de Vlaamse doortreksterreinen in 2016

Frankrijk	250	42%
België	161	27%
Ierland	106	18%
UK	42	7%
Nederland	20	3%
Noorwegen	12	2%
Slovakije	6	1%
Roemenië	2	0%
Bulgarije	1	0%
Duitsland	1	0%
Totaal	601	100%

Fransen, Belgen en Ieren waren in 2016 de grootste groepen op de Vlaamse doortreksterreinen. Bij de Fransen gaat het voornamelijk over Bretoense Voyageurs en ook Rom; de Ieren zijn voornamelijk zogenaamde Travellers en de Belgen zijn voornamelijk Rom. Een opsplitsing naar “etnisch-culturele groep” is echter niet eenvoudig omdat er niet als dusdanig geregistreerd wordt. We moeten er ons verder van bewust blijven dat het hier niet over de hele groep rondtrekkende woonwagenbewoners in Vlaanderen gaat en enkel om een (beperkte) “foto” van het

²³ Jaarverslag doortreksterrein Gent 2016

verblijf op de doortrekkersterreinen in het jaar 2016. De verhouding op vlak van nationaliteit van de groepen die op de doortrekkersterreinen verblijven kan (soms sterk) variëren van het één jaar op het ander. Ook de info m.b.t. de moedertaal wordt niet geregistreerd maar in ieder geval zijn de groepen die Frans, Engels en Nederlands als eerste of als belangrijkste contacttaal gebruiken de belangrijkste gebruikers van de Vlaamse doortrekkersterreinen.

Bij de Belgische Rom zijn er een aantal gezinnen die dringend nood hebben aan een vaste standplaats omdat zij op dit moment gedwongen rondtrekken. Dat wil zeggen dat ze zelf vragers zijn naar een vaste standplaats of een plek op een residentieel woonwagenterrein maar wegens plaatsgebrek en gebrek aan nieuwe residentiele terreinen daar niet terecht kunnen en tevens op allerlei problemen stoten voor het aankopen van en bekomen van een woonvergunning voor een eigen privéterrein.

Het doortrekkersterrein van Gent biedt als enige doortrekkersterrein in Vlaanderen onderwijsstimuli aan voor de kinderen van de doortrekkers.²⁴ Een medewerker van het terrein die van opleiding leerkracht is en ook heel wat ervaring heeft in het onderwijs, geeft enkele uren per week ervaringsgericht les in de moedertaal of tweede taal van de kinderen: Nederlands, Frans of Engels. De focus ligt op het aanbieden van belangrijke onderwijsstimuli, alsook het aanbieden van activiteiten die de eigenwaarde van de kinderen kunnen vergroten. De kinderen leren op de eerste plaats hun eigen naam schrijven en leren verder basisvaardigheden op het vlak van lezen, schrijven, rekenen, samen spelen, taken uitvoeren,... enz. Dit is geen aanbod dat onder het reguliere onderwijsaanbod valt, het is een initiatief vanuit het doortrekkersterrein dat geen structureel, laat staan geïnstitutionaliseerd, karakter heeft en momenteel staat of valt met de aanwezigheid van de betrokken medewerker.

Het is duidelijk dat de afstand tot het reguliere onderwijs groot is: de realiteit van het rondtrekken, minder schoolgerichte competenties, geen voeling met onderwijscultuur etc. Anderzijds maken de cijfers duidelijk dat het over een niet te verwaarlozen groep gaat. Het Vlaams onderwijsbeleid moet op zoek gaan naar manieren om deze substantiële groep van kinderen te bereiken en onderwijs aan te bieden.

Anderzijds geldt, zeker voor een aantal Belgische gezinnen, dat zij eigenlijk op zoek zijn naar een vaste standplaats. Er is een gekend tekort aan residentieel standplaatsen. Bovendien zijn er de laatste jaren heel wat gezinnen van woonwagengewoners verdreven van (privé)terreinen. De situatie van deze mensen is door hun verplicht rondtrekken extra precair.²⁵

Om een zicht te krijgen op de onderwijsdeelname van kinderen van rondtrekkende woonwagengewoners baseerden we ons op de beschikbare informatie bij de officiële Vlaamse doortrekkersterreinen omdat daar een vorm van registratie gebeurt. Rondtrekkende woonwagengewoners beperken hun rondtrekken uiteraard niet tot Vlaanderen, en dezelfde mensen doen vaak ook Brussel en Wallonië aan. Er was geen mogelijkheid om gelijkaardige cijfers voor Brussel of Wallonië te bekomen.

²⁴ In Wallonië organiseerde het CMGV een pilootproject met een mobiele school: <http://cmgv.be/ressources/reportages/168-apprendre-et-voyager>

²⁵ Knelpuntennota, Kinderen van woonwagengewoners : kinderrechten op de tocht, Kinderrechtencommissariaat, 2014

4. Conclusies

4.1. Recht op onderwijs en woonsituatie als factor

De belangrijkste vaststelling uit onze bevraging is meteen ook de meest schrijnende: **voor kinderen van woonwagenedwoners is het recht op onderwijs nog steeds geen vanzelfsprekendheid.**

De woonsituatie van woonwagenedwoners bepaalt in een belangrijke mate de onderwijsdeelname van de kinderen. Hoe meer precair de woonsituatie hoe lager de onderwijsdeelname. Wanneer woonwagenedwoners niet zeker zijn waar ze mogen verblijven, zet dit andere grondrechten op de helling.

Hoewel er duidelijk nog ruimte voor verbetering is, is de onderwijsdeelname het grootst op de gemeentelijke **residentiële terreinen** in Vlaanderen. Relatieve woonzekerheid en vaak ook een vorm van sociale ondersteuning verklaren dit.

Op **private terreinen** is de onderwijsdeelname bijna onbestaande. De onzekere woonsituatie verklaart dit: ouders durven hun kinderen niet naar school brengen uit schrik opgemerkt te worden door de lokale autoriteiten. Ze zijn bang om van hun terrein verdreven te worden; een praktijk die de laatste jaren niet ongebruikelijk was en die zeker niet heeft bijgedragen aan het vertrouwen van de bewoners in de samenleving.²⁶

Ook bij de permanent **rondtrekkende woonwagenedwoners** is er quasi geen onderwijsdeelname. Uit de registratie op doortrekkersterreinen bleek dat er in Vlaanderen in 2016 alleen al minstens 509 kinderen verbleven waarvan we weten ze geen aansluiting vinden bij het reguliere schoolsysteem. Er is geen aangepast onderwijsaanbod dat tegemoet komt aan de manier waarop deze rondtrekkenden leven. Onder hen zijn er bovendien heel wat gezinnen die een vaste standplaats verkiezen maar die geen plaats vinden op de bestaande terreinen.

4.2. Diversiteit binnen de groep woonwagenedwoners

Uit de bevraging blijkt duidelijk dat de realiteit niet altijd in de vakken “Rom”, “Manoesj”, “Voyageur” te passen is en dat de specifieke situatie of ingesteldheid van een gezin een doorslaggevende rol kan spelen. Toch bevestigt de bevraging ook een verschil op groepsniveau tussen Rom, Manoesjen en Voyageurs.

Voyageurs vinden over het algemeen gemakkelijker aansluiting bij het schoolsysteem. Hun kinderen gaan vroeger en langer naar school. De problemen die ze ervaren met onderwijs, worden vaak

²⁶ *Knelpuntnota, Kinderen van woonwagenedwoners: kinderrechten op de tocht*, Kinderrechtencommissariaat, 2014

verklaard in sociaaleconomische termen maar ook stigmatisering en beeldvorming spelen een rol. Er zijn nog verschillende aandachtspunten (zoals spijbelen) maar die worden niet als structureel problematisch ervaren. Manoesjen sluiten wat onderwijsdeelname betreft dicht aan bij Voyageurs.

Voor Rom is dit anders. Rom vinden veel moeilijker aansluiting bij het schoolsysteem. Hun kinderen gaan later naar school en verlaten de schoolbanken vaker vroegtijdig. Hun sociaaleconomische toestand is vaker meer precair, bovendien is er vaak een taalbarrière en spelen ook culturele elementen een rol. Ook is er ten aanzien van Rom meer negatieve beeldvorming.

Ouders en grootouders zijn vaak zelf niet naar school geweest en hebben geen duidelijk zicht op de werking van het onderwijssysteem. Generatielange uitsluiting en segregatie heeft bij de Rom bovendien geleid tot een groot wantrouwen tegenover de maatschappij. Formeel onderwijs wordt daardoor vaak niet bekeken als een mogelijkheid tot emancipatie, maar eerder als een bedreiging van de eigenheid.

De respondenten en de focusgroep spreken voor Rom van een heel moeilijke oefening die over generaties heen volgehouden moet worden vanuit een integrale benadering.

4.3. Nood aan kennis en expertise

Het gebrek aan gegevens over de onderwijsdeelname van kinderen van woonwagenbewoners was een belangrijke reden voor ons om deze bevraging te organiseren. Maar de bevraging biedt als zodanig geen antwoord op onze vragen, daarvoor zijn er te weinig concrete gegevens beschikbaar. De bevraging maakt een stand van zaken van de beschikbare gegevens: de balans is ontvullend. We stellen dan ook een grote nood aan goede gegevens vast, niet in het minst bij beleidsmakers voor onderwijs.

Maar het gaat niet alleen over gegevens over kinderen. Het gaat ook over kennis van de doelgroep en expertise over hoe met deze groep aan onderwijskansen werken. Ook daar merken we dat deze kennis en expertise vaak versnipperd aanwezig is of verloren dreigt te gaan: projecten lopen af zonder vervolg of het doorgeven van de opgebouwde expertise en contacten, ook de reguliere werking wordt afgebouwd.

5. Aanbevelingen

Ontwikkel een inclusief onderwijsaanbod voor kinderen van woonwagenbewoners

Een inclusief onderwijsaanbod, ook voor kinderen van woonwagenbewoners

Er moet werk gemaakt worden van een inclusief onderwijsaanbod, dat rekening houdt met de diverse en vaak precaire woonsituatie van woonwagenbewoners, hun culturele eigenheid, hun

historische uitsluiting en de diversiteit binnen de groep. Succesfactoren hiervoor zijn in verschillende rapporten te vinden: integraal werken in samenwerking met relevante partners, inzetten van brugfiguren, als school zelf de stap zetten naar de ouders, expertise opbouw en delen van kennis en ervaring, rekening houden met de specifieke achtergrond van woonwagengedwongen, duidelijke verwachtingen stellen, gericht inzetten van beschikbare middelen, en een volgehouden en consequente inspanning over een lange periode.

Diverse en precare woonsituatie

Voor legale residentiële terreinen betekent dit dat er ingezet moet worden op een integrale aanpak in samenwerking met verschillende partners (gemeenten, OCMW, scholen, CLB, sociale organisaties, ...). Voor niet-legale privéterreinen is een gelijkaardige aanpak mogelijk²⁷ maar met specifieke aandacht voor hun precare woonsituatie en de gevolgen hiervan. Voor doortrekkersterreinen zou er een combinatie moeten zijn van een specifiek onderwijsaanbod op een doortrekkersterrein zelf (liefst ingebed in het reguliere aanbod) en maatregelen gericht op toeleiding naar het reguliere aanbod.²⁸ Het is belangrijk om hierbij rekening te houden met de nomadische levensstijl en culturele eigenheid (bv. meertalige ingesteldheid van nomaden, focus op lezen en schrijven).

Cruciale partners: gemeenten en het onderwijs

Gemeenten zitten in een goede positie om hierin de lead te nemen omdat zij lokaal de juiste partners kunnen aanspreken en stimuleren. Maar ook voor onderwijs ligt hier een belangrijke taak: het ontwikkelen van een aangepast onderwijsaanbod dat het realiseren van het recht op onderwijs mogelijk maakt en de oververtegenwoordiging in het buitengewoon onderwijs oplost. De bestaande mogelijkheden moeten maximaal benut worden, maar er kan ook creatief gedacht worden in de richting van op maat geschreven onderwijsdoelen en meer inzetten op flexibele leerwegen. Woonwagengedwongen zelf bij deze oefening betrekken kan bovendien hun vertrouwen in onderwijs versterken.

Verbeter de woonsituatie van woonwagengedwongen

Het verbeteren van de woonsituatie van woonwagengedwongen is een absolute voorwaarde om hun kwetsbare positie op andere vlakken te verbeteren: onderwijs, werk, gezondheid, welzijn. Voldoende legale residentiële terreinen (gemeentelijk en privé) en doortrekkersterreinen zijn nodig. Er is een grote noodzaak om een integraal woonbeleid te ontwikkelen en uit te voeren met een specifieke aandacht voor deze precare groep.²⁹

²⁷ Zie bijvoorbeeld Linten, J., *Brusselse Roms onderweg naar school?*, vzw Rom-integratie, 2012.

²⁸ Zie bijvoorbeeld de ervaring van In-Gent (In-Gent, *Recht op onderwijs voor kinderen van doortrekkersgezinnen in Vlaanderen, en meer specifiek in Gent*, 2017) en het project mobiele school in Wallonië.

²⁹ Unia bracht in het verleden verschillende adviezen uit over een gericht woonbeleid voor woonwagengedwongen aan de betrokken Gewesten: Vlaanderen, Brussel en Wallonië. Zie daarvoor www.unia.be

Investeer in onderzoek, expertiseontwikkeling en -deling

Investeer in onderzoek naar woonwagenbewoners over verschillende levensdomeinen heen. Betrek woonwagenbewoners zelf bij deze oefening om hun noden en verwachtingen beter aan de oppervlakte te brengen. Ontwikkel kennis en expertise en zorg ook voor een deling van deze kennis en expertise.

6. Contact Unia

Rik Reusen – rik.reusen@unia.be , 02 212 30 57